

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-332-3-12>

**THE ROLE OF VISUAL SOURCES IN TEACHING
HUMANITARIAN DISCIPLINES IN INSTITUTIONS
OF HIGHER EDUCATION**

**РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Honcharova O. S.

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department
of History of Ukraine
Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine*

Гончарова О. С.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Brahina T. M.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of Folk
Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
Kharkiv, Ukraine*

Брагіна Т. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри народної хореографії
Харківська академія культури
м. Харків, Україна*

Brahin Yu. A.

*Candidate of Cultural Studies,
Associate Professor,
Professor of the department of UNESCO
«Philosophy of Human Communication»
And Social and Humanitarian Disciplines
State Biotechnical University
Kharkiv, Ukraine*

Брагін Ю. А.

*кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний
університет
м. Харків, Україна*

Використання різноманітних наочних засобів навчання при вивченні гуманітарних дисциплін досліджується науковцями, педагогами-практиками вже не перше сторіччя. Усі автори визнають високу практичну спрямованість їх використання. До наочних засобів відносяться, поряд з спеціально створеними схемами, діаграмами, моделями, й картини, графічні зображення, плакати, пам'ятники мистецтва та архітектури, кіно та фото матеріали [1, с. 164]. Тобто те, що представниками гуманітарних наук зараз розглядається як візуальне джерело інформації. До такого переосмислення призвів «візуальний

поворот», що стався у гуманітарних науках на зламі XX – XXI ст. І якщо науковці тільки розпочали напрацьовувати принципи та методи роботи з візуальними джерелами, то у методиці викладання вже склалася загальноприйнята класифікація візуальних джерел. Це, на наш погляд, можна пояснити тим, що педагогіка «відкрила» і почала використовувати методики роботи з візуальними засобами набагато раніше, ніж гуманітарні науки. Однак, якщо раніше вони служили як доповнення до розповіді викладача, їх зміст описувався, але дуже рідко аналізувався, то зараз стратегії використання візуальних об'єктів зазнали значних змін. Саме тому назріла потреба перегляду методичних підходів до роботи з візуальними джерелами інформації при викладанні гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти. Тож, «візуальний поворот» для освіти полягає не в освоєнні нового простору, а у використанні інформаційних можливостей візуальних джерел для набуття здобувачами різноманітних компетентностей. При подальшій розробці методології пізнання візуальних джерел у наукових цілях та вдосконаленні методики застосування візуальних джерел в освітньому процесі наука та освіта повинні йти «пліч-о-пліч».

На сьогоднішній день вченими-практиками було накопичено чималий досвід вивчення різних типів візуальних джерел. Незважаючи на те, що кожен з них є унікальним і має свою специфіку дослідження, ми можемо виділити кілька основних принципів-етапів роботи з візуальними об'єктами. По-перше, необхідна ретельна атрибуція джерела (встановлення авторства, справжності, оригінальності, часу, місця створення та ін.). Цей етап необхідний, щоб зрозуміти, чи взагалі цей об'єкт може бути історичним джерелом для цілей конкретного дослідження. Найчастіше багато візуальних джерел присутні у вигляді оригіналів і копій, що може істотно вплинути на процес дослідження. Дослідник повинен чітко уявляти, з чим він має справу. По-друге, слід визначитися з методологічним підходом сприйняття та розуміння сутності образу(ів) у досліджуваному об'єкті. Цей етап вкрай важливий, оскільки від розуміння того, яку конкретно інформацію, яким способом закодовану (текст, знак, метафора тощо), може отримати дослідник, залежатимуть підбір методів роботи з нею надалі, те, до яких висновків може дійти дослідник на основу її аналізу. По-третє, треба виявити та визначити корпус текстів, які могли вплинути на створення, сприйняття та інтерпретацію цього твору. Найчастіше саме текст дозволять точніше встановити, що криється за тим чи іншим елементом зображення, пояснює чому він виникає саме в цьому місці та в цей час. По-четверте, візуальний об'єкт слід розглянути в загальній структурі візуальних об'єктів. Порівняльний аналіз пов'язаних зображень і текстів може бути

безцінним для того, щоб зрозуміти початковий задум автора, джерела інформації, що стали визначальними при створенні саме цього об'єкту. По-п'яте, слід здійснити дискурсивний аналіз зображень, трансльованих ними уявлень, образів, символів чи метафор. Ця процедура допоможе виявити і краще уявити, який вплив справив твір на суспільство (як минулого, так і сьогодення) [2, с. 142–143]. Саме впровадження в освітні практики елементів роботи професійних дослідників сприятиме формуванню у здобувачів вищої освіти вміння аналізувати зображення, самостійно здійснювати пошук інформації різних типів, критично оцінювати та інтерпретувати її. Це вимагає від викладача збагачення їхнього педагогічного репертуару різноманітним інструментарієм, сучасними формами, методами та технологіями навчання, що безпосередньо вплине на якість освіти здобувачів.

Існує декілька варіантів включення візуальних джерел в освітній процес. По-перше, візуальні об'єкти можуть використовуватися для характеристики розвитку культури в ту чи іншу історичну епоху. При цьому викладач має акцентувати увагу здобувачів освіти на історичних умовах, у яких створюється цей візуальний об'єкт та охарактеризувати мистецькі стилі, поширені у цей час. По-друге, вони можуть використовуватися як засіб для реконструкції образів минулого. Головним результатом роботи з інформацією, відображеною у творі мистецтва, стає конструювання здобувачем у своїй свідомості індивідуального історичного образу, що поєднує сутнісні та оціночні характеристики минулого. По-третє, може здійснюватися аналіз втілених у них авторських інтерпретацій та оцінок минулого. І тут твір мистецтва розглядається або як візуальне історичне джерело – «документ епохи», або як варіант історіографічного тексту. У будь-якому з наведених варіантів, слід пам'ятати про те, що використання візуальних джерел при викладанні гуманітарних дисциплін покликане сприяти розвитку у здобувачів вищої освіти таких мисленневих операцій, як аналіз, синтез та ціннісний аналіз, умінь пояснювати, ставити запитання, порівнювати, аргументувати, висловлювати оцінні судження, ставлення, висувати гіпотези та ін. [3, с. 51]. Для досягнення цього результату слід дотримуватися декількох правил: візуальне джерело, що використовується в ході заняття не повинно дублювати частину тексту, а бути самостійним елементом; його демонстрація має супроводжуватися завданнями, виконавши які, здобувачі зможуть пов'язати цей візуальний об'єкт з матеріалом заняття; завдання до продемонстрованих візуальних об'єктів мають бути орієнтовані на з'ясування причин і смислів того, що розглядається, формування

критичного сприйняття зображень та тієї інформації, яку вони несуть, оцінки її достовірності.

Сьогодні візуальні джерела мають посідати належне місце у навчальному процесі при вивченні гуманітарних дисциплін. Одним із прийомів, що матиме значний розвиваючий ефект, є «створення» візуального джерела, що передбачає самостійний вибір візуального джерела, що відповідає критеріям, які запропонував викладач, та здійснення його фотографування чи відеозапису. Також результативним методом є здійснення зовнішнього та внутрішнього аналізу візуального джерела під час лекції або семінарського заняття у відповідності до наведених вище основних принципів-етапів наукової роботи з візуальними об'єктами. Таким чином, завдяки системно-діяльнісному підходу до організації заняття, досягається взаємозв'язок візуального, текстувального (мовного) та просторово-часового компонентів.

Отже, сучасний випускник закладу вищої освіти має не лише володіти певним обсягом фундаментальних знань, але й бути здатним критично мислити, самостійно знаходити та аналізувати інформацію. Досягти цього можна, в тому числі, й через активне залучення візуальних джерел при викладанні гуманітарних дисциплін. Їх широке використання в освітньому процесі при різноманітній роботі з ними створить умови для послідовного удосконалення творчих та дослідницьких навичок і умінь здобувачів.

Література:

1. *Кохан Л. В.* Особливості використання наочних засобів навчання в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48 (101). С. 161–167.

2. Нариси з соціокультурної історії українського історієписання: субдисциплінарні напрями / Удод Олександр, Верменич Ярослава, Ковалевська Ольга, Ясь Олексій ; упоряд. текстів й наук. апарату С. Блашук, Н. Пазюра ; за загал. ред. В. Смолія ; НАН України ; Ін-т історії України. Київ : Генеза, 2018. 288 с.

3. *Павлова О.* Візуальні дослідження: наукова та освітня перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія*. 2021. Вип. 2(5). С. 47–54.

8. Філософія сучасної освіти. Сучасні педагогічні технології та методики.